

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОТУРАННЯ ЗЛОЧИНУ, ТА ЙОГО ПОПЕРЕДЖУВАЛЬНИЙ ВПЛИВ НА ЗЛОЧИННІСТЬ

УДК 343.2/7

Актуальність теми дослідження. Запобігання та припинення злочинів в сучасних умовах виступає однією з актуальних соціально-правових проблем. Особливо недопустимі факти злочинної бездіяльності з боку службових осіб у сфері боротьби зі злочинністю. Службові злочини, які вчиняються в цій сфері, негативно впливають на становлення демократичних інститутів суспільства, укріплення державності в Україні, підривають авторитет державної влади в цілому та правоохоронних органів зокрема. Злочинна бездіяльність осіб, покликаних захищати інтереси суспільства та держави, нівелює потенційну ефективність урядових програм, спрямованих на здійснення контролю за злочинністю та протидію їй.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У кримінальному праві вивченню цієї проблеми відображені в працях таких вчених як М.І.Бажанова, Г.І.Баймурзіна, Ф.Г.Бурчака, І.О.Бушуєва, Г.Б.Віттенберга, Б.Волженкіна, Г.С.Гелашвілі, І.А.Гельфанда, П.І.Гришаєва, П.К.Євдокімова, О.О.Жижиленка, О.Жиряєва, Б.В.Здравомислова, В.Н.Зирянова, В.Ф.Кириченко, В.О.Клименка, М.Й.Коржанського, Г.О.Кригера, М.Д.Лисова, Ю.І.Ляпунова, П.С.Матишевського, М.І.Мельника, Н.О.Носкову, О.Я.Светлова, В.Г.Смирнова, В.І.Соловйова, М.Полетаєва, М.С.Таганцева, П.Ф.Тельнова, О.М.Трайніна, М.І.Хавронюка, М.Д.Шаргородського, М.О.Шнейдера та ін.

Одним із видів причетності до злочину, який має загальнопопереджувальний вплив на злочинність є потурання злочинів. Потурання злочину визнається самостійним видом причетності до злочину, з яким на жаль досить часто на сьогоднішній день доводиться зустрічатись.

Термін „потурання” означає - не перешкоджати кому-небудь робити щось протизаконне варте осуду, не протидіяти чому-небудь [1, с. 433]. Потурання як форма причетності до злочину пов'язане із невиконанням особою покладених на неї правових обов'язків. Така особа, зобов'язана по закону або по роду своєї діяльності перешкоджати таким діям, які вчиняє злочинець, не робить цього, об'єктивно сприяючи тій або іншій особі в доведенні злочину до кінця, саме це зумовлює суспільну небезпеку таких злочинів. Потурання злочину не сприяє його попередженню і в ряді випадків створює обстановку безкарності злочину і злочинця.

Діючий КК України прямо не визначає кримінальної відповідальності за потурання злочину. Законодавче визначення поняття „потурання злочину” відсутнє. Але про нього можна зробити висновок на підставі аналізу норм Особливої частини КК України, у яких передбачається кримінальна відповідальність службових осіб.

Багато науковців, як зарубіжних, так і вітчизняних пов'язують даний вид причетності до злочину з діяльністю тільки службових осіб [2, с. 116], але не слід забувати, що обов'язок перешкоджати вчиненню злочину є не тільки в спеціально зобов'язаних суб'єктів, але і у всіх громадян. Г.І. Баймурзін пропонує застосовувати до таких осіб «засоби суспільно-морального впливу» [3, с. 198]. В реаліях нашого часу, даний засіб впливу не зможе змінити існуючої ситуації і саме тому закон повинен формувати в громадян відношення до злочину.

Потурання характеризується бездіяльністю особи, не вчинення нею необхідних для припинення злочину дій, які у конкретному випадку ця особа повинна була і могла вчинити, щоб не допустити вчинення злочину. Бездіяльність декількох осіб, які мають можливість об'єднавши зусилля попередити злочин або обмежити його наслідки не виключає їх відповідальності в тому випадку, якщо кожний із них надіявся на активність іншого. Тільки переконавшись в тому, що відповідні заходи прийняті, особа

може дозволити собі нічого більше не робити, тільки після цього особа уникне відповідальності за потурання злочину.

Доречно згадати відомі слова Роберта Еберхарта: „Не бойся врагов - в худшем случае они могут тебя убить. Не бойся друзей - в худшем случае они могут тебя предать. Бойся равнодушных - они не убивают и не предают, но только с их молчаливого согласия существует на земле предательство и убийство” [4, с. 1].

Громадяни своєю суспільно-небезпечною бездіяльністю підтримують рішучість злочинця скоювати злочин, замість того щоб протидіяти їм доступними засобами. А.А. Конєв писав, що однією з причин скоєння значної кількості злочинів в громадських місцях є потурання і не реагування громадян на дії злочинців [5, с. 350-351]. Коли аналізувати законодавче закріплення норм потурання, щодо відповідальності суб'єкта потурання, то варто зазначити, що норми, які закріплені в ст.135 КК України „Залишення в небезпеці” є занадто лояльною до тих осіб, які його вчиняють, не говорячи вже про норми ст. 136 КК „Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані”. Суб'єктом злочину передбаченого ст. 135 КК України є спеціальний ним може бути лише дві категорії осіб, а саме ті, які: 1) первісно зобов'язані були піклуватися про потерпілого і мали можливість надати йому допомогу; 2) самі поставили потерпілого в небезпечний для життя стан; - караються обмеженням волі на строк до 2-х років, або позбавленням волі на той самий строк (ч.1 ст.135 КК). Для того, щоб забезпечити участь громадян в боротьбі із злочинністю потрібно закріпити в кримінальному законодавстві відповідальність за потурання злочинам будь якими особами, які не перешкоджають вчиненню злочину своїми діями, при цьому маючи реальну можливість зробити це, без ризику для себе та інших осіб.

В змісті таких норм проявляється пріоритет захисту особи. Аналогічні норми містяться в законодавстві Аргентини, Індії, Японії та інших держав. Тому нашим законодавцям варто звернути увагу на пріоритет прав особи, надавши їм більшої вагомості, та посиливши відповідальність за їх порушення.

Потурання злочину – це наскільки суспільно небезпечна байдужість, яка загрожує в даний час безпеці суспільства, тому відповідно та обґрунтовано в ряді випадків відносять до злочинної.

Найбільш повне обґрунтування даного інституту знайшло своє відображення в дисертаційній роботі кандидата юридичних наук О.М. Лемешка „Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину». Об'єктом даного дослідження виступає потурання злочину як окремий різновид причетності до злочину, в тому числі потурання, що вчиняється службовою особою – представником правоохоронного органу. В теорії кримінального права розрізняють потурання в широкому і в вузькому розумінні.

У широкому розумінні, потурання визнається бездіяльність будь-якої особи, яка не припиняє правопорушення, створює умови для його вчинення.

У вузькому розумінні, потурання означає тільки бездіяльність спеціально – зобов'язаної особи, яка полягає у невиконанні обов'язку щодо припинення злочину [6, с. 4]. Розглядаючи дане визначення потрібно зазначити його недосконалість, оскільки, загальний суб'єкт потурання взагалі випадає. Та при цьому суспільна небезпека бездіяльності таких осіб не викликає сумнівів.

Як зазначає Н.І. Загородніков, кримінальна відповідальність за потурання може настати тільки в тому випадку, коли на ту або іншу особу в силу визначених вказівок закону або професійних функцій покладено обов'язок припиняти або виявляти злочинну діяльність, перешкоджати вчиненню злочину [7, с. 141].

Відповідно до чинного КК України при здійсненні аналізу норм Особливої частини такий обов'язок покладається на службових осіб, представників влади. До них можна віднести такі злочини, як зловживання службовим становищем (ст. 364), службова недбалість (ст. 367), зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем (ст. 423) та інші. Службове потурання розглядається як вид службового зловживання, що перешкоджає діяльності по передденню та розкриттю злочинів спеціально уповноваженими особами.

В.Г. Смірнов визначає потурання, як умисне не перешкоджання суспільно-небезпечній діяльності певних осіб з боку посадових осіб, в силу службових повноважень зобов'язаних і маючих можливість прийняти безпосередні міри до припинення цієї діяльності. Крім того він розрізняє два види потурання:

1. Потурання – співучасть, яке виражається в неприйнятті безпосередніх засобів до припинення підготовки або вчинення діяння яке містить ознаки будь – якого складу злочину.

2. Потурання – причетність, полягає в неприйнятті безпосередніх заходів до припинення суспільно – небезпечної діяльності інших осіб, спрямованої на приховування злочину або на реалізацію плодів цього злочину [8, с. 116].

Більшість сучасних науковців визначаючи потурання, звертають свою увагу на здійснення потурання спеціально зобов'язаними суб'єктами [9, с. 144]. Хоча даючи визначення потурання в широкому розумінні О.М.Лемешко, як зазначалось вище, вказує на відповідальність будь-якої особи, яка не припиняє правопорушення там створює умови для його вчинення. Аналізуючи чинний КК України кримінально караним є потурання спеціально – зобов'язаної особи, яка полягає у невиконанні обов'язку щодо припинення злочину.

Для більш повного аналізу потурання, слід звернути увагу на об'єкт розглядуваного злочинного діяння. Основним безпосереднім об'єктом потурання злочину виступають суспільні відносини, які охороняють інтереси правосуддя. Не зважаючи на те, що потурання злочинам розміщено в різних статтях КК України, змістом потурання виступає надання пасивної допомоги особі, яка вчинила злочин, що зумовлює ухилення її від кримінальної відповідальності і покарання. Виходячи з цього, основним безпосереднім об'єктом будуть виступати суспільні відносини в сфері правосуддя.

В науці кримінального права виділяють дві основні ознаки які притаманні потуранню:

- 1) потурання характеризується бездіяльністю;

2) потурання характеризується невиконанням обов'язків по відверненню та припиненню злочину, які покладені на винного [10, с. 27].

Н.П. Панченко, зазначає, що потурання злочинам і правової регламентації відповідальності за нього показує, що ступінь порушення того або іншого об'єкта в кожному конкретному випадку є різна, вона самим безпосереднім чином залежить від характеру суб'єкта цього діяння. Так, при вчиненні потурання приватною особою в більшій мірі потерпають інтереси правосуддя; спеціально зобов'язаною приватною особою - суспільні відносини, «родинні» ті, на які посягає даний злочин; посадовою особою – інтереси нормальної діяльності державного апарату або суспільних організацій [11, с. 62-63].

Аналіз правового регулювання відповідальності за потурання злочинам показує, що ступень порушення того або іншого об'єкта в кожному конкретному випадку є різна, вона безпосередньо залежить від характеру суб'єкта даного діяння. Наприклад, потурання яке вчиняється приватною особою завдає шкоду інтереси правосуддя, а потурання спеціально зобов'язаної приватної особи зумовлює завдання шкоди - суспільним відносинам, на які посягає даний злочин. Що до завдання шкоди посадовою особою, то при цьому потерпають інтереси нормальної діяльності державного апарату або суспільних організацій. Під підставою службового потурання слід розуміти вчинення умисного суспільно небезпечного діяння (злочину) при тому, що в даної особи є обов'язок припинення злочину.

Під бездіяльністю особи при службовому потуранні слід розуміти не вчинення службовою особою конкретних дій, спрямованих на припинення очевидного, вчинюваного, як правило, умисного злочину при наявності у неї обов'язку та можливості здійснити необхідні дії. Способом такого потурання злочину визнається невикористання працівником правоохоронного органу влади або службових повноважень всупереч службовій необхідності припинення злочину, що вчиняється. Службове потурання визнається злочином з матеріальним складом і тому вчиняється

шляхом так званої «змішаної бездіяльності», що обумовило розгляд причинного зв'язку між вчинюваною бездіяльністю та наслідками її вчинення [6, с. 8].

Аналізуючи потурання злочину, зокрема особливості правового регулювання відповідальності можна виділити такі елементи суспільної небезпеки цього діяння. Перший характеризується досягненням суспільної небезпеки у зв'язку з «зловживання владою або службовим становищем», якщо в ролі особи, що здійснює потурання виступає посадова особа і поскільки злочинна ситуація яка склалася, в силу умисного перешкоджання їй, означає суттєва шкода правоохоронним інтересам, і її логічне перетворення в дійсну підготовку, вчинення або приховування злочину відповідає особистим інтересам особи яка здійснює потурання - її корисливої або іншої особистої зацікавленості.

У зв'язку з цим можна запропонувати наступне визначення потурання.

Потурання – це умисна заздалегідь не обіцяна бездіяльність особи, яка полягає в не перешкоджанні зобов'язаною особою або особою яка має можливість вжити заходів по відверненню або припиненню готуванню або вчиненню злочину при можливості вчинення таких дій без шкоди для себе та інших осіб.

1. *Кримінальне право. Загальна частина: Підручник / За ред. А.С. Беніцького, В.С. Гусласького, О.О. Додорова, Б.Г. Розовського. – К.: Істина, 2011. – 1112с.*
2. *Смирнов В.Г. Понятие прикосновенности по советскому уголовному праву / Смирнов В.Г. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1957. – 129 с.*
3. *Баймурзин Г.И. Ответственность за прикосновенность к преступлению по советскому уголовному праву. М. 1966. - 279 с.*
4. *Гаухман А. Д. Уголовное право : Часть общая. Учебник / А. Д. Гаухман, Л. М. Колодкина, С. В. Максимова. – М. : Юриспруденция, 1999. – 784 с.*
5. *Зарубин А.В. Уголовно-правовое регулирование прикосновенности к преступлению [Текст] : дис. ... канд. юрт. наук : 12.00.08 “Уголовное право и криминология; уголовно-исправительное право” / Зарубин Андрей Викторович. – Тюмень, 2004. – 212 с.*

6. Лемешко О.М. *Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О. М. Лемешко; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого.* – Харків, 2001. – 24 с.
7. Тельнов П.Ф. *Ответственность за соучастие в преступлении / П.Ф. Тельнов.* – М., «Юрид. Лит.», 1974. – 208 с.
8. Смирнов В.Г. *Понятие прикосновенности по советскому уголовному праву / Смирнов В.Г.* – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1957. – 129 с.
9. Лемешко А. Н. *О субъекте попустительства совершению преступления / А.Н. Лемешко // Проблемы законности – Харків., 2000.* – Вып. 43. – С. 141-145.
10. Панченко П.Н. *Преступное попустительство / П.Н. Панченко.* – Иркутск: Иркутский гос. ун – та, 1976 – 98 с.

Смушак О.М. Відповідальність за потурання злочину, та його попереджувальний вплив на злочинність.

Автор статті, розглядаючи правову природу одного з видів причетності до злочину – потурання злочину, з урахуванням наукових досліджень теорії кримінального права, дає власне бачення щодо його інтерпретації. Запропонована дефініція потурання злочину.

Ключові слова: потурання злочину

Смушак А.М. Ответственность за попустительство преступления, и его предупредительное воздействие на преступность

Автор статьи, рассматривая правовую природу одного из видов причастности к преступлению – попустительство преступления, с учетом научных исследований теории уголовного права, дает собственное видение его интерпретации. Предложенная дефиниция попустительство преступления.

Ключевые слова: попустительство преступления

Smushak A.M. Responsibility for the connivance of crime, and his preventive influence on criminality

Author of the article, examining legal nature of one of types of involvement to the crime – the connivance of crime, taking into account scientific researches of theory of criminal right, gives own vision in relation to his interpretation. Offer definition of connivance of crime.

Keywords: connivance of crime